

ОНТОГЕНЕЗА И РАЗВИТИЕ НА СЪВРЕМЕННОТО ДЕТЕ И ФУНКЦИОНИРАНЕТО МУ В СЕМЕЙСТВОТО

Светослава Съева

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. В статията се предлагат преглед и анализ на практики и тенденции, които са свързани пряко или косвено с отглеждането и възпитанието на децата в съвременното семейство. Разглеждат се етичните аспекти на широко прилагани дейности в публичното пространство, включително в социалните мрежи, интервенции в сферата на репродуктивното здраве, практики в педагогическите звена, придружени с авторски анализ на дългосрочните последици от тях върху най-важния индивид във всички тях – детето.

Keywords: ontogenesis; family; ethics; modern societies; anthropology; social media; in vitro fertilization

Увод

В статията се разглежда функционирането на съвременното дете от неговото зачеване, преминавайки през развитието му до неговото раждане, стигайки до активното му включване в семейния и социалния живот на общността и обществото, в които живее.

По дефиниция за „*онтогенеза*“ се приема периодът, който „започва от началото на оплождането на яйцеклетката от сперматозоида, преминава през всички етапи на развитието на зиготата и зародиша и завършва с раждането или излюпването на индивида. Терминът е с гръцки произход и се състои от две други названия *ontos* – възраст, и *genesis* – развитие, растеж“⁽⁸⁾.

Тъй като настоящият анализ продължава след раждането на индивида и респективно приключването на онтогенезата му, вторият етап е *развитието* на съвременното дете. В текста настоятелно се подчертава прилагателното име „съвременно“, описващо детето. Важно е да се отбележи, че децата, които се зачеват, раждат и отглеждат в днешни дни в модерните общества (за разлика от традиционните такива), се отличават от останалите (Diamond, 2013; Saeva, 2016). Описание на някои от по-съществените различия са предложени на последващите страници.

Научното любопитство и големият брой директни и индиректни наблюдения на автора над преждеизброените две явления през последните двадесетина години, касаещи пряко съвременните деца, водят до включването и на трети аспект в статията, а именно *функционирането* на тези качествено нови деца в семейството в ролята му на първа социална единица на обществото.

Под „*дете*“ в настоящата статия се разбира всеки индивид в периода от зачеването му до навършването му на пълнолетие, което в Република България е възрастта от 18 години.

Статията е базирана на следната работна хипотеза: прилагането на алтернативни и иновативни подходи в онтогенезата и при развитието на съвременните деца води до промени от различно естество, които влияят върху тяхното функциониране в семейството.

В първите две точки (зачатие и бременност) се разглежда онтогенезата на съвременното дете, в следващите три – развитието му, а в последната точка – неговото функциониране в семейството.

Важни уточнения преди пристъпване към изложението са, че:

- всички анализи в статията разглеждат посочените явления, поставяйки детето в центъра им;
- човешкият живот е най-висша ценност.

1. Зачатие

Зачатието се приема за момент от съществена важност в живота на новосъздадения човешки индивид. Времето малко преди, по време на и след зачеването е от ключово значение в запечатването на база данни, която влияе за формирането на много функции и дейности в човешкия индивид. Обстоятелствата и физическата кондиция на зачеващите нов живот често са предопределящи за живота, който е заченат.

Освен „традиционното“, естествено зачеване в наши дни съвременните технологии в асистираната репродукция се прилагат с висока честота и се отличават с изключително широк арсенал от дейности. Например дете може да бъде създадено от собствени полови клетки на двамата поръчители, от собствени полови клетки на един от поръчителите, комбинирани с донорски, изцяло от две донорски, от три – една или две собствени и трета донорска. След като бе съобщено, че във Великобритания вече е одобрено от Парламента решението за възможност за оплождане на човешки ембрион с използването на генетичен материал от трима души (един мъж и две жени) с цел намаляване възможността за предаване на генетични аномалии (Saeva, 2016), то в Мексико и Киев вече са родени първите бебета с използване на тази техника, наречена „пронуклеарен трансфер“⁴¹⁸).

При прилагането на инвитро технологиите при зачатieto си детето се оказва в стъкленца в лаборатория вместо в живия организъм на майка си. Ембри-

онът не преминава през процесите, свързани с естественото му зачатие, а бива създаден, замразен, след това имплантиран в утроба, която не задължително е на жената, с чиито полови клетки е създаден. Така създадените ембриони представляват хора, които са зависими от околните по отношение на собствения си живот. В този смисъл, небезизвестно е делото срещу колумбийската актриса София Вергара, заведено от бившия ѝ годеник от името на двата ембриона, създадени по тяхна поръчка във времето, когато са били двойка. Ембрионите са от женски пол и са кръстени Изабела и Ема и представляват ищци в делото срещу „майка си“ в името на правото си на живот¹⁴). Бившият годеник на актрисата настоява да се осигури възможност двете момичета да бъдат износени и родени и да се спази правото им на живот. От друга страна, Вергара, която към момента е омъжена за друг, твърди, че всяко дете заслужава обичащи се родители.

При дискутиране влиянието на „неестествените“ способности за зачатие следва да се отчете и влиянието на повсеместната кампания за даряване на полови клетки. Даряването се осъществява както от мъже, така и от жени, като за много от тях тази дейност замества упражняване правото им на труд. В този смисъл, следва да се включат етичните измерения на този акт както в краткосрочен, така и в дългосрочен план.

Обобщение: съвременните деца могат и се раждат заченати и по начин, неустановен и непредвиден от природните механизми. В резултат на тези дейности многоплодните бременности и посочените по-горе етични аспекти са налице. В настоящата статия се прави преглед на дейностите, отнасящи се до зачатието, разгледани през призмата на заченатото дете, неговия бъдещ живот, ако правото на такъв му бъде осигурено, и неговите емоционални и психологични състояния, влиянието, което те оказват в живота му като възрастен индивид, и влиянието, което този възрастен индивид оказва на околните – пряко или косвено.

2. Бременност

От „традиционното“ износване на собствено дете в двойка от двама партньори от мъжки и женски пол в днешни дни се преминава през палитра от възможности, някои аспекти от която включват: износване на дете, създадено от собствени и/или донорски полови клетки и сурогатство във всичките му многобройни варианти. В това отношение съществуват редица примери, които демонстрират известни личности, като певица Майкъл Джексън, актрисата Сара-Джесика Паркър, футболиста Роналдо, модела Тайра Банкс, които получават деца, родени от сурогатни майки.

Етичните измерения при износването на плод рефлектират в съответната палитра. При наличието на инвитро родени деца не е рядкост да се наблюдават състояния на проблеми с идентичността (Saeva, 2016). В средите на

известните личности може да се посочи за пример дъщерята на Майкъл Джексън – Парис Джексън, която твърди, че е биологична дъщеря на поп певица и че се самоидентифицира като чернокожа¹⁷⁾. За справка – 18-годишното момиче е с бяла кожа, сини очи и европейски черти.

В резултат на прилагането на асистираните репродуктивни технологии вече не е рядкост раждането на бебе от жени на 64 години¹³⁾ или на 76 години¹⁾, което прави почти стогодишни жени майки на двадесетгодишни дами. Етичните, моралните и чисто функционалните аспекти на подобно родителстване се отнасят пряко към родените по такъв начин деца. В допълнение, баби износват внуците си, приятелки дават под наем утробите си и по този начин помагат на свои близки бездетни семейства.

Факт е, че бебетата не знаят за договорките, с които са създадени. Те чуват и усещат жената, която ги износва, като своя майка. Те преживяват нейните емоции и на чисто физиологично равнище и нямат познания за чувствата на своите майки поръчителки. Поради тази причина отделянето на новородените от техните „утроби под наем“ и връчването на бебетата на майките поръчители е равносилно на отделянето на всяко новородено от неговата майка: то изпитва неописуем ужас и стрес от отделянето си от всичко познато до момента на раждането си. Приемашите майки не могат да кърмят по естествен начин получените бебета, което е допълнителен стрес за последните.

Обобщение: напредъкът в съвременната медицина дава възможност за прилагането на алтернативи при износването на човешки ембрион. Важен в случаят е именно новият човек. Какво качество на живот – в емоционален, психологически и духовен план, се предоставя на роденото дете и как то функционира в семейството след раждането си.

3. Живот – биологични фактори

След наличието на заченат живот и родено дете следва разглеждането на петте най-важни компонента от физическото му оцеляване на планетата – биологичните фактори, които обуславят живота. Те са свързани с въздуха, който дишаме, водата, която пием, храненето, без което не можем, лъчите на слънцето, които ни доставят жизненоважни витамини и вещества, сънят, като важен фактор за отмора и период на интензивен растеж при децата, както и движението. Петте компонента са разгледани йерархично – според времеви период, през който човешкият индивид би оцелял, ако даденият компонент липсва: без въздух – няколко минути, без вода – няколко дни, без сън – няколко дни, без храна – няколко седмици, без слънце – месеци.

Въздух

Съвременните деца не прекарват достатъчно време на открито. Според изследване те прекарват по-малко време на открито, отколкото затворници¹⁶⁾. Авторката посочва, че: „На затворниците с най-строг режим в САЩ са

гарантирани два часа на ден на открито, докато едно от всеки две деца в света прекарва по-малко от един час навън“. Наред с депривацията от въздух, различен от този в помещенията, се наблюдава и такава от движения, слънце, разнообразни дейности, които биха могли да се осъществяват само на открито. По повод затворения начин на живот на съвременните деца и алармиране относно промяната на ценностите им в този аспект се откриват редица публикации – както строго научни, така и такива с художествен характер. Един от авторите, който се откроява с работата си, е Ричард Лоув. Той публикува по темите на детството на съвременното дете от 1983 година насам и сред заглавията, които касаят пряко темата на статията, са: „Бъдещето на детството“ (1993), „101 неща, които можете да направите за бъдещето на децата си“ (1994), както и последните три книги, които отразяват още по-тясно съвременето на децата в наши дни: „Последното дете в горите: Да предпазим децата си от разстройството дефицит на природа“ (2005), „Принципът на природата: Възстановяването на човека и края на разстройството дефицит на природа“ (2011), както и „Витамин N: Пътеводител за богат на природа живот“ (2016) (Louv, 1993; 1994; 2005; 2011; 2016).

Вода

По отношение на водата също има какво да се каже – употребата в момента е предимно от два източника: или бутилирана, или чешмяна. Двата варианта често крият рискове и не са оптималният вариант за снабдяване на организма с чиста изворна вода.

Сън

Сънят има безспорна възстановяваща функция за детския организъм. Поради тази причина лишаването от сън е сред главните причини за отслабване на защитните сили на организма. Повечето хора се нуждаят от средно 7 – 8 часа пълноценен сън, като за децата часовете са повече, като под пълноценен се разбира сън в тъмна и тиха стая, в която няма електронни устройства.

Наблюдава се системно лишаване от сън на новородени, бебета и малки деца с цел да се впишат в изградения от възрастните режим, както и за да се „научат да спят сами“. Например бебетата, които се оставят да плачат през нощта, „за да свикнат да спят сами“, преживяват изключително високи нива на стрес, като хормонът на стреса убива част от нервните им клетки. Измерване на нивата на кортизола – хормона на стреса, показва, че при бебета, които са оставени да плачат през нощта, се регистрират стойности, които са съизмерими с подлагането им на токов удар.⁷⁾ Вече се знае, че не плачът развива белите дробове на новородените и бебетата, а възможността да поемат въздух без напрежение, без страх от изоставяне (в името на необосновани, изкуствено създадени режими) и без стрес. Също така не оставянето сами в тъмното е начинът, по който да се изгради самостоятелност у децата, особено в период, в който те се нуждаят от сигурност.

Може да се каже, че и чувството за хумор на съвременния човек е с различни стойности. В социалните мрежи и интернет циркулират видео клипове на няколкомесечни бебета, които биват къпани, въпреки че им се спи. В случая напират въпроси от рода на:

- Защо родителите къпят бебето си, когато очевидно то се нуждае от сън?
- Защо следват режим, който е в разрез с потребностите на бебето?
- Коя дейност е приоритетна: сън или къпане?
- По какъв начин родителите намират за забавно да къпят полуспящо бебе?
- Къде се открива нещо умилително или симпатично в ситуацията?
- Защо документират тази ситуация?
- Защо я споделят с непознати в публичното виртуално пространство?

На съня са посветени и литературни шедеври, като „Тихо“ на Леда Милева, който обобщава всичко казано по-горе, а именно:

„Цял ден са слушали ушенцата,
цял ден бърбориха устенцата
и две крачета без умора
до тъмно тичаха по двора.
Какво не пипаха ръчичките,
къде не гледаха очичките!
А щом е все така заето,
кога ли ще расте детето?

Не, то в креватчето си бяло
най-после сладко е заспало
и само Месечко му свети.
Дървета, с клонки не шумете,
не духай, Вятърко, навън –
най-бързо се расте насън!
И ти не мъркай, спри, Писано,
ще видиш утре рано-рано –
порасло нашето дете.
Ш-т! Тихо! То сега расте.“

(Милева, 2011)

Храна

В миналото хората са се чудели с какво да се хранят, за да оцелеят. Днес – с какво да не се хранят, за да оцелеят. Според доклада на Американската асоциация по токсикология за 2013 година химикалите в индустрията надхвърлят 82 000 (Petrova, 2015: 150). Иначе казано, осемдесет и две хиляди химикала, като това са данните към 2013 година, които към днешна дата със сигурност са повече, под една или друга форма рано или късно достигат до човешкия организъм – до този на зрелия индивид, до този на бременната жена, до този

на новороденото, което след раждането си бива атакувано от редица бактерии и микроорганизми на новата среда, в която попада, от ваксини и от други вещества, които оказват влияние върху по-нататъшния му живот.

В резултат на съвременното индустриализиране на храната, в частност, при съвременните деца се отключват състояния, нетипични и рядко срещани в миналото. Триадата с „А“ е показателна: **алергии, астма и атопичен дерматит** са три от най-често срещаните заболявания при бебетата и децата днес. И докато преди четиридесетина години да се срещне дете с алергии, бе рядкост, днес това е ежедневие. Дори съществуват проекти, специално създадени за деца с алергии, които целят да ги приобщат към училищни дейности и празници по начин, по който да не се чувстват различни от останалите. Примери в това отношение са писма на учители до родители на алергични ученици, които, организирайки училищни събирания, биха желали да подберат храните и напитките по начин, по който да предоставят неограничена свобода на алергичното дете да консумира всичко, което е сервирано – нещо, което децата с алергии рядко изживяват. Също така известен е проектът „Тюркоазената тиква“, който се реализира трета поредна година и представлява интересна инициатива по повод американското честване на Все светии (Хелоуин), при който пред вратите на домовете наред с истинските тикви, изрязани като фенери-лица и пълни със сладкиши и бонбони, се поставя и боядисана в тюркоазено тиква, в която са поставени „лакомства“ нехрани, като балони и светещи пръчици, от които да се почерпят децата с алергии, които обикалят заедно с останалите, маскирани в костюми¹⁹⁾.

За съжаление, храненето в съвременното следва да се третира и като вид интоксикация и да се намери начин нейното влияние да се сведе до минимум. Това е от особено значение за планиращите бременност мъже и жени, за бременните жени, както и за новородените, бебетата и малките деца, чийто организъм е изключително податлив на влиянията на веществата, които постъпват под формата на „хранителни“ в техните тела.

Слънце

Слънчевите лъчи осигуряват светлина и топлина, без които животът на земята в биологичното изобилие, в каквото се намира, би бил немислим. В това отношение телата на бъдещите родители, както и на новородените и децата, следва да имат достатъчен досег до тях. Слънцето е важен доставчик и на витамин Д освен всички останали свои свойства.

Освен изключително обезпокоителната статистика относно затворения начин на живот на децата днес, посочена в частта на статията, в която се дискутира въздухът, следва да се отбележат и някои модерни средства за предпазване от слънцето. През 80-те години на миналия век слънцето е обявено за враг на човешката кожа, в резултат на което процъфтяват козметичната и отскоро текстилната индустрия, които се занимават с предпазване на тялото от изла-

гане на вредните ултравиолетови слънчеви лъчи. На пазара освен изобилните гами от всички козметични продукти с добавен слънцезащитен филтър, както с нисък, така и с висок фактор, могат да се открият и дрехи с УВ защита, като особен хит са детските такива.

На финала на този параграф се добавят още два фактора, които намират своето логично място тук: движение и интоксикация чрез козметика и битова химия.

Движение

Движението е важно за цялостното здраве на човек и в частност – на съвременното дете. Получава се така, че повечето деца, идентично на възрастните, към днешна дата са обездвижени и водят заседнал начин на живот. Това започва още от първите им опити за самостоятелност във физически план. От момента на раждането си до 4 – 5-годишна възраст, а и след това, те биват возени в различни устройства. Непрекъснато. Отнема им се възможността за самостоятелно придвижване дори след като вече са проходили. Децата биват привързвани с колани към детските си колички, триколки и други устройства за бутане от възрастните. Когато този акт на насилие към тях бъде оповестен чрез плач на протест и негодувание, в устните им незабавно се оказва залъгалка, биберон, солета или т.нар. „бебешка“ бисквита. Всичко това в името на комфорта на възрастните – по-лесно е да се бута количка, отколкото непрекъснато да се носи бебе, по-лесно е да се бута триколка, отколкото да се тича след проходило любопитно дете, по-лесно е да се запълни с нещо протестиращата детска уста, отколкото да се откликне на истинските потребности на малкият човек. Движенията на бебетата и децата се ограничават и от всякакъв вид кошарки и устройства за ограждането им с цел именно спиране на свободното придвижване. Тези дейности на възрастните към невръстните напомнят за затворничество без присъда. Всичко това води след себе си катастрофални поражения върху емоционалния баланс, психологическия комфорт и стабилност на детето през последващите фази от неговото развитие.

Детската количка също заслужава внимание тук. Редица инциденти, включително и с фатален за бебето/детето изход, документиран или не, биха били избегнати, ако малкият човек не бива привързан и насила сложен в това късно човешко изобретение. Например десетки са случаите на изпуснати по наклонени повърхности детски колички, носещи обитателите си; на паднали от количките си на опасни места бебета, включително и под мотриси на метро. Преди години в България нашумя случай, при който бебе бе премазано до смърт между автомобил и ограда във времето, в което майка му го оставила в количката му пред магазинчето, за да напазува. В този случай, както и във всички останали, ако майката или друг възрастен носи бебето/малкото дете, то ще бъде защитено и от инстинкта за самосъхранение на възрастния, който, за да предпази себе си, предпазва и бебето.

Инттоксикация чрез козметика и битова химия

Гримовете, продуктите за коса, кожа и нокти са ежедневие за повечето съвременни жени – бъдещи и настоящи майки. Същите тези, които слагат ръкавици, за да почистят дома си, използвайки препарати, за които смятат, че са вредни за кожата им и тя се нуждае от предпазване. Двоен стандарт относно химикалите, заслужаващ внимание. Резултатите от проучване на продуктите за разкрасяване през 2007 година показват, че жените абсорбират до 2,26 kg вредни вещества годишно от козметичните продукти, които използват¹⁵⁾. От друга страна, както се спомена, са препаратите за почистване на дома. Например понятието „аромати“ в почистващите, перилните препарати и в битовата химия може да се отнася до няколкостотин химикала, включително до опасните фталати, които имат разстройващ ефект върху имунната, ендокринната и репродуктивната система. Много от съставките на продуктите за пране са остатъчни нефтопродукти. Част от препаратите, които избелват прането, съдържат добавки за получаване на блестящ слой, които излъчват син цвят и създават оптична измама. Тези добавки, както и съставките на омекотителите за пране, са проектирани така, че да остават в тъканта на дрехите и по този начин влизат в контакт с кожата.⁹⁾ Също така масовата козметика съдържа над 13 000 химикала и безопасността на голяма част от тях е под въпрос. Човешката кожа е жива тъкан, която абсорбира веществата, с които влиза в контакт – средства за измиване и почистване, овлажнители, кремове, маски, грим. Повече от 60% от козметичните продукти проникват през кожата и навлизат в кръвния поток, а оттам достигат до органите¹⁰⁾. По данни на същата авторка според Environmental Working Group една средностатистическа жена използва около 12 козметична продукта на ден, което я излага на 168 различни химикала. При мъжете количеството е по-малко, като те влизат в контакт с над 80 химикала дневно. Най-висок е броят на козметичните продукти, използвани от тийнейджърите. Възможните дългосрочни ефекти от ежедневното поемане през кожата на химичен коктейл от токсини включва възпалителни процеси, предизвиква хормонален дисбаланс, репродуктивни проблеми и редица ракови заболявания.

Обобщение: съществуват много биологични фактори, които са отговорни за добруването на човека. Децата са отражение на средата, в която виреят възрастните. Ако биологичните показатели са добри за възрастните, то следва да са такива и за техните наследници. От съществено значение е осигуряването на възможност децата да бъдат в близък контакт с природата и да черпят от нейните ресурси пряко. Важно е да се отдели специално внимание при подбора на храната на новородените, бебетата, децата и подрастващите с категоричен превес на видовата за човека храна пред индустриалната такава. Консумирането на индустриални „храни“ води и до появата и значителното увеличаване на случаите на невротизъм, неадекватност, слаба памет,

слаба концентрация, хиперактивност и други състояния сред съвременните деца.

4. Живот – социални фактори

В този параграф се разглеждат някои социални аспекти от съвременния живот на семейството и на неговия най-малък член – детето. Акцентираща се върху дейностите, свързани със спазване правата на децата, и върху два типични модела на родителско поведение.

Спазване на човешките права на непълнолетните лица

Дейностите, уронващи достойнството на децата в публичното пространство (реално и виртуално), са неизброими в наши дни – от обръщението с обидни думи и епитети, през физическата разправа, до обръщането на бебета и малки деца с главата надолу с цел майката да усети дали пелената на блонгравното ѝ следва да бъде заменена с нова. В този параграф се разглеждат тези от тях, извършени във виртуалното пространство на социалните мрежи и медиите.

Всеки човек се бори за спазване на своите права. Всяко дете във всяка съвременна държава попада под защитата на един или повече нормативни актове, които целят да го предпазят от различни по своето естество заплахи за неговото физическо, психическо и емоционално развитие.

Както се спомена по-горе, в статията се приема за непълнолетен всеки индивид от времето на зачеването му до навършването на 18-годишна възраст. Последната възрастова рамка (18 г.) е в съгласие и със Закона за закрила на детето (2000), и с Конвенцията на ООН за Правата на детето, чл. 1 (2015).

Парадоксално е, че в наши дни в ролята на основни нарушители на човешките права на децата влизат основно две категории лица, пряко ангажирани с отглеждането и възпитанието им, а именно техните родители и учители. На трето място могат да се причислят медиите. Налице са редица социални мрежи, реални и виртуални пространства, в които бъдещи и настоящи родители лелеят за отрочетата си, а бъдещи и настоящи учители споделят данни и снимки на деца и ученици.

В този параграф се разглеждат в частност социалните мрежи и още по-конкретно – текстове и снимки, представящи или касаещи пряко непълнолетни лица.

Всеки регистриран потребител в която и да е социална мрежа е ставал волен и неволен свидетел на снимки на непознати деца, както и на съобщения, отнасящи се за състоянието, действията или изявите на непознати за него деца. Чии са тези деца? И защо социалната мрежа информира непознати индивиди за техния статус? И най-важният въпрос: отговорните за съответните постове лица (най-често родители и педагогически специалисти) готови ли са понесат юридическата отговорност за действията си?

Родители, нарушители на човешките права на децата

Както индивидуалните статуси на родителите, така и постовите им в групи за родители, свързани с отглеждане и възпитание на децата, са изключително чести нарушители на правото „Никое дете не трябва да бъде подлагано на незаконна намеса в неговия личен живот, семейство, дом или кореспонденция“⁽⁴⁾. Но какво се случва на практика: мрежите изобилстват от видеа и снимки на деца в различни състояния, които са с интимен характер и се отнасят до личното пространство на детето.

Хронологично първите възможни снимки, появяващи се в социалните мрежи, са от ултразвуковите изследвания на техните бременни майки. Неродени деца имат собствени профили в социалните мрежи. За двупосочните мнения относно тази интервенция (ултразвуковото изследване) е писано и казано много – факт е, че облъчването на нероденото дете с ултразвукови вълни не е безобидно и следва да се избягва през периода на бременността, с изключение на случаите с животозастрашаващи състояния на плода.

Следват снимки от раждането на бебето. След това се оповестяват всички състояния от етапите му на развитие. Важно е родителите да възпрат желанието си за публикуване на данни и снимки от рода на^(12), 3), 20), 2), 11):

- снимки от плажа, басейна или ваната;
- когато детето е болно или наранено физически или емоционално;
- по време на хигиена и тоалет;
- снимки за порицание;
- снимки на детето с други деца;
- снимки в неудобни и конфузни за детето ситуации, които го унижават;
- снимки на детето, извършващо опасни дейности (само за снимката?);
- информация за детето: пълно име, адрес на семейството, адрес на детското учебно заведение, което посещава.

Не е трудно човек да стане пряк свидетел на ситуация от следния тип на детска площадка: родители са извели своето бебе. Радват му се, закачат го и разбира се, снимат го. Още на момента избират снимки от току-що направените, качват ги в профилите си, обсъждат коментарите под тях и броят харесвания на снимките.

Блогове и други медийни/виртуални изяви на родителите, предимно на майките, при които те заснемат децата си в различни моменти от ежедневието им, с цел: популяризиране на лична кауза, професионална реализация, реклама, пропагандиране на своя позиция или съвкупност от някои или всички изброени. Факт е, че децата се доверяват напълно на родителите си, особено на майките си. Вярват, че те ще направят най-доброто за тях, че ще се погрижат по най-добрия начин чувствата и правата им да останат ненакърнени. Фактите говорят за обратното. Децата на подобни медийно изявени или изявени в публичното пространство личности се оказват познати, в интимни детайли,

на напълно непознати за тях хора. Такива, които надали някога ще познават лично. В тези „родителски каузи“ децата на активистите родители присъстват в позиция на антураж, на показно от типа: вижте как правя това и това с моето дете/деца.

В резултат от непрекъснатото насочване на камерата на телефона към децата след време се явява и обратната страна от постоянното заснемане: децата израстват с мисълта, че следва да бъдат снимани във всяка ситуация от своето ежедневие, постоянно и на снимките трябва да се осигури подобаваща публика – чрез публикуване. От тези дейности се възползват максимално фотографи, които осигуряват артистични и тематични фотосесии за бебета, деца и родители.

Педагози, нарушители на човешките права на децата

Тук основно може да се отбележи даването на публичност на различни изяви на децата/учениците чрез статуси, видеа и снимки, обикновено публикувани без съгласието на родителите на децата, камо ли на самите деца. Публикациите обикновено са с цел да се демонстрират педагогическият напредък или академични постижения на дадена обучавана група деца.

Медии, нарушители на човешките права на децата

Има много случаи, в които могат да се регистрират нарушения в спазването на човешките права на непълнолетните деца. Например телевизиите избобилстват с репортажи от родилни отделения, като особено предпочитани от журналистите са специални дни, като например Нова година, Бабинден, Рождество Христово. На 15 септември пък снимачни екипи има при почти всяко учебно заведение – от детска градина до гимназия. Снимането на децата в тези важни за тях моменти може да е атрактивно за зрителите, но надали е така за самите деца, особено за новородените, при които влизат много, и то чужди за тях хора с техника и апаратура. Да не говорим за това, че едва ли е взето позволение от техните родители за осъществяване на публичността на децата им в този момент.

В допълнение, медийни лица обсъждат публично в своите предавания или на гости в чужди качества и характеристики на собствените си деца (последните от които в някои случаи изрично са пожелали това да не се случва). По същия начин стои въпросът и с дами, чийто бизнес е свързан с отглеждане на деца – снимки и изключително интимна информация за техните собствени деца стоят публикувани в интернет пространството. Благодарение на блоговете на ентузиазирани майки в българското пространство потребителят може да се окаже с пълни познания за интимните преживявания и състояния на напълно непознати жени и техните деца и семейства. Чувството е неловко при лично запознаване с жена, за която и за чието семейство човек знае и най-малките детайли – както трудности, така и лични постижения. В резултат, непознат човек се оказва наясно с интимностите на напълно непознати хора и техните близки.

Въпросът стои и с рекламите на бебешки продукти (особено за еднократни пелени, кремове, дори ваксини), както и такива, свързани с хигиената и съня, при които се заснемат голи бебета, и в частност интимните им зони. Същото е в сила и при всички останали реклами, в които се заснемат бебета и малки деца, както и непълнолетни лица. В случая съгласието на родителите не е равносилно на съгласието на детето.

В допълнение са предавания и видеа за демонстрации на масажи за бебета, деца, танци. Шоу програми с водещи деца с директни излъчвания след 22:00 часа, които на практика са в нарушение на чл. 31 от Конвенцията на ООН за правата на детето, които им осигуряват правото да играят и почиват.

В същия ред на мисли са и публикации на видеа, които се смятат за умилителни и забавни, но всъщност представляват депривация или унижение на заснетите в тях бебета и деца – например тези в предавания от рода на „Най-смешните видеоклипове...“, където могат да се видят редица примери за това, например: 1. бебе, което е оставено нощем само в своята кошарка и в своята стая, което успява да „избяга“ от затвора си, заснето от камерата за домашно видеонаблюдение; 2. бебе, на което му се спи, но в графика на възрастните е „време за банята му“ и бива къпано, заспивайки и олюлявайки се за сън; 3. бебе, на което се дава лимон или друга храна със специфичен вкус с цел да се заснеме и разбира се, да се сподели със света реакцията му; 4. бебе, на което се пуска звучаща и движеща се играчка и то изпитва страх и ужас от нея.

Социална и личностна биполарност и самоидентичност на родителите

Този параграф е посветен на дилемата родителска съпричастност или личностова патология е самоидентифицирането на родителя със собственото му дете и как влияе това върху детето. Как децата оцеляват със своите:

- 1) родители пророци и
- 2) родители деца?

Към първата категория неизменно спадат тези, чиито предвещания огласят някой парк с: „Не тичай, ще паднеш!“, „Недей, ще се удариш там!“.

Към вторите са тези, които споделят с умиление: „Ние вече сме на годинка!“, „А ние пясъка го ядем“, „Ние проходихме“, както и притежателните: „Той не ми боледува често“. Добавят се и въпросите: „Вие как се захранихте, кога проходихте, напахте ли се, поникнаха ли ви всички зъби?“.

Как общуването на детето с всеки от двата типа родители, като в някои случаи един и същи родител е представител и на двете групи, се отразява върху формирането му като личност, е дискуссионна тема.

Обобщение: социалните фактори обхващат широко сфера, която включва богат набор аспекти. Тук се дискутират основно два, свързани с правата на децата и родителското поведение. Приема се, че виртуалната заплаха за спазването на детските права е равностойна и на физическите такива. Именно поради тази причина всички, ангажирани пряко или косвено с работата с

деца или с отглеждането им, следва да отдават по-голямо внимание на тази област.

5. Съвременните деца – деца, низвергнати от домовете си

„Отглеждането и възпитанието на децата до пълнолетието им е право и задължение на техните родители и се подпомага от държавата“, се казва в Конституцията на Република България (чл. 47. (1). Според Закона за закрила на детето, чл. 3, детето следва да се отглежда в семейна среда (ал. 2), в ал. 11 се насърчава отговорното родителство. Това е на теория. На практика, в редица семейства по едни или други причини бебетата биват оставяни за дълги периоди от време на грижите на непознати лица (професионалисти или не).

Написването на този параграф е в резултат на тежката констатация, че съвременните бебета и деца, които се намират в период, в който паралелно текат редица формиращи процеси, прекарват изключително оскъдно време от периода на своето бодърстване в семейна среда със своите родители и братя и/или сестри. Това неминуемо се отразява върху тяхната емоционална близост и психологически климат. В резултат е налице отчуждение от членовете на семейството в периода на подрастването и на зрялата възраст. Без да е провеждано целенасочено изследване по темата, наблюденията сочат, че децата, прекарвали времето си в детска ясла и/или градина, не изпитват в достатъчна степен емоционална привързаност към своите родители. В по-късен етап от развитието си те изпълняват синовния си дълг по-скоро по задължение, отколкото като дейност, подтикната от вътрешна мотивация. Съществува невъзможност за изграждане на балансирана и стабилна емоционална връзка с родителите. Това е факт поради непрекарването на достатъчно съвместно време заедно. Малките деца не познават своите родители. Родителите не познават своите деца. Те не са част от ежедневието им в периоди, които са сензитивни за изграждането на редица представи и отношения. Децата не познават делничната рутинност в дома си. Те прекарват по осем часа в детски ясли и градини. Липсва възможност за чисто физически контакт със семейната среда. Ситуацията се допълва от невъзможност за изграждане на балансирана и стабилна емоционална връзка с братята и сестрите. Факт е, че дете, което посещава детско учебно заведение, не прекарва съвместно времето си не само с родителите си, но и с останалите деца в семейството. В българските ясли и детски градини не се насърчава съвместното обгрижване на две деца от едно семейство в една и съща група на учебното заведение. Същото твърди и шведският психиатър Давид Еберхарт, баща на шест деца: „Всички вече даваме децата си на ясла, когато навършат 1 годинка. А майката и бащата работят по възможност по равно. ... Родителството само по себе си вече не е никаква ценност. Ако една жена си позволи да остане у дома, за да си гледа детето, веднага попада в графата „старомодна и реакционна изменница на своя пол“⁽⁶⁾. Това

смята за актуална квалификация в шведското общество Еберхарт, а в български условия може да се добави квалификацията „люкс“, а именно майка/семејство, която отглежда децата си у дома, се приема, че може да си „позволи“ това. Добра илюстрация на гореописаното дава следният анекдот: „– Сине, не искам в старчески дом. – Майко, и аз не исках на детска градина...“.

Отделянето и низвергването на бебето започва далеч преди раждането му, още при новината за бременността. Родителите – особено промотирано чрез западните филми, започват да подготвят не само отделното легло за бебето, но и неговата отделна стая. Резултатът от това се дискутира по-горе.

Факт е, че децата се разболяват, когато започнат посещения в детски ясли и градини, а именно, когато се отделят насилствено от сигурността на майката и на дома. Когато паралелно с това на майката се налага да работи целодневно, да върши домакинска работа и да се грижи за децата си, то тя страда от наложилата се раздяла и те отразяват, соматизират, нейното състояние⁵⁾. Според посочения източник именно в този момент децата се разболяват, защото соматизират емоционалните състояния на майката. Тогава в ход влизат биологични програми, които могат да осигурят няколко дни близост на децата с майка им, когато детето се разболее и на майката се налага да остане вкъщи, за да се грижи за него.

В детските заведения се наблюдава и сериозна депривация или предоставяне на некачествени биологични елементи от посочените есенциални за живота фактори: въздух, вода, храна, сън, движение, интоксикаране – като последното е факт с различните препарати за обработка на помещенията и не на последно място инцидентите с храните (периодично се докладва за хранителни натравяния на деца, които посещават детски заведения).

Съвременните родители търсят непрекъсната ангажираност на децата си – те трябва да правят нещо постоянно, за да „не мислят за глупости“, „не вършат щуротии“. За целта ги записват на групови и индивидуални занятия, изпращат ги на лагери по всяко време на годината, стремят се непрекъснато да бъдат заети. Вместо това децата имат нужда от време, в което да наблюдават, да се вгълбят в себе си, да размишляват или просто да играят и общуват свободно, без график и без режим.

Обобщение: мястото на бебетата и малките деца е в техните домове, редом със семействата им, състоящи се от родителите и братята и сестрите им. В текста се визира семейство с добри условия за отглеждане на деца, без социални или друг вид рискове за детето. Мястото на майките е до децата им – от раждането им поне до възрастта, в която те се чувстват узрели за разширяване кръга на социалните контакти и изпитват потребност от дейности в колектив от други деца (около 4 – 5-годишна възраст). Мястото и ролята на бащите е в подкрепа на майките на децата им и на самите деца. Семейството, като единица, функционира пълноценно единствено и само когато всичките ѝ елементи са добре балансирани.

6. Функциониране на съвременното дете в семейството

След изказаното до момента как функционира съвременното дете в своето семейство, е основният въпрос, чийто отговор се надяваме да се опитаме да определим успешно. Върху функционирането му влияят редица фактори и условия. Някои от тях са:

- решения и избори преди и при зачатие на детето;
- решения и избори при износването и раждането на детето;
- решения и избори при отглеждането на детето – биологични фактори;
- решения и избори при отглеждането на детето – социални фактори;
- авторитет на фигурите в семейството (майка, баща, братя, сестри, други членове на семейството);
- позициониране на детето в системата на семейството;
- семейна йерархия.

Заклучение

На базата на проведените анализи се приема, че декларираната в началото на статията хипотеза, а именно, че прилагането на алтернативни и иновативни подходи в онтогенезата и при развитието на съвременните деца води до промени от различно естество, които влияят върху тяхното функциониране в семейството, е доказана от приведените за това доказателства.

Настоятелно се препоръчва всички дейности, които касаят децата в съвременните общества, да биват дълбоко обмисляни от участващите страни и ангажирани с живота на функционирането им в семейството като базова социална единица преди пристъпване към изпълнение на дадена процедура, дейност или интервенция.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Великов, В. (2016) 76-годишна РОДИ, бащата на 79 г.! Това е първо бебе в семейството с 46-годишен брак!
2. Внимание! Вижте защо не трябва да публикувате снимки на децата си в интернет. Малко хора си дават сметка колко е опасно това (2016) Източник: http://www.blitz.bg/lyubopitno/tehnologii/vnimanie-vizhte-zashcho-ne-tryabva-da-publikuvate-snimki-na-detsata-si-v-internet_news432351.html [31.08.2016]
3. Да качваме ли снимки на децата си в социалните мрежи? Снимките на детето са част от неговата онлайн репутация (2012) Източник: <http://www.edna.bg/za-roditeli/syveti/da-kachvame-li-snimki-na-decata-si-v-socialnite-mrezhi-4628348> [11.10.2016]
4. Десет права, които да си спомним в Световния ден на детето (2013).

5. Децата и болестите (2017).
6. Как отглеждаме неблагодарници. Провалът на либералното възпитание (2015).
7. Какво се случва с бебетата, които спят в леглото на родителите си? (2017)
Източник: /<https://www.diana.bg/kakvo-se-sluchva-s-bebetata-koito-spyat-v-legloto-na-roditelite-si/> [22.03.2017].
8. Онтогенеза (2017).
9. Пашова, М. (2015). Мръсните тайни на почистващите препарати.
10. Пашова, М. (2015). Грозната истина за разкрасяващите продукти.
11. Снимките на детето ви, които никога не трябва да пускате в интернет (2016).
12. 5 типа снимки на децата ни, които не бива да качваме във Facebook (2016).
13. 64-годишна жена роди близнаци (2017).
14. Konstantidines, A. (2016), Sofia Vergara is sued by her own EMBRYOS as her ex-fiance continues his fight for the fertilized eggs he has already named Isabella and Emma.
15. Macrae, F. (2007) Women absorb up to 5lbs of damaging chemicals a year thanks to beauty products. .
16. Martinko, K. (2016) Children spend less time outside than prison inmates.
17. Rayner, B. (2017) Michael Jackson was murdered, daughter Paris claims.
18. Roberts, M. (2017) IVF: First three-parent baby born to infertile couple.
19. The Teal Pumpkin Project – non-food treats for allergic children.(2016)
Creating a safer, happier Halloween.
20. Willets, M. (2016) Why You Shouldn't Post These 8 Photos of Your Kids on Social Media. Keep these photos of kids private to keep them safe from embarrassment and harm.
21. Закон за закрила на детето, обн. ДВ, бр. 48 от 13.06.2000 г.
22. Конвенция на ООН за правата на детето (2015), ООН.
23. Конституция на Република България.
24. Милева, Л. (2011) Сб. Карнавал в гората. Зайченцето бяло. Тихо.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Diamond, J. (2013). *Svetat predi vchera*. Sofia: Iztok-Zapad [Diamond, J. (2013). *Светът преди вчера*. София: Изток-Запад].
- Louv, R. (1993) *Childhood's Future*. New York: Anchor Books.
- Louv, R. (1994). *101 Things You Can Do for Our Children's Future*. New York: Anchor Books.
- Louv, R. (2005). *Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder*. Chapel Hill: Algonquin Books of Chapel Hill.

- Louv, R. (2011) *The Nature Principle: Human Restoration and the End of Nature-Deficit Disorder*. Chapel Hill: Algonquin Books of Chapel Hill.
- Louv, R. (2016). *Vitamin N: The Essential Guide to a Nature-Rich Life*. Chapel Hill: Algonquin Books of Chapel Hill.
- Petrova, N. (2015). *V tarsene na istinata za hranata i zdraveto*. Sofia: Kolhida [Петрова, Н. (2015). *В търсене на истината за храната и здравето*. София: Колхида].
- Saeva, Sv. (2016). „Krivorazbranata vazpitanizatsiya“ – za modernite obshtestva i povredenite detsa. *Pedagogika*, 4, 528 – 547 [Съева, Св. (2016). „Криворазбраната възпитанизация“ – за модерните общества и повредените деца. *Педагогика*, 4, 528 – 547].

ONTOGENESIS AND DEVELOPMENT OF MODERN CHILD AND ITS FUNCTIONING WITHIN THE FAMILY UNIT

Abstract. This article deals with the issues directly or indirectly connected to educating a child in a modern family. Some ethical issues are being discussed related to widely applied activities within the public space such as ones in the social media, intervention in fertility health treatments, pedagogical practices in nurseries and kindergartens accompanied by the author's comments altogether with their long-term consequences on the most important individual amongst them – the child.

✉ **Dr. Svetoslava Saeva, Assist. Prof.**

Faculty of Education
South-West University „Neofit Rilski“
Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: s_saeva@swu.bg